

Katona Edit

: Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
: gerjo@sabotronic.co.rs

NYELVBE ZÁRT IDENTITÁS

Language-based Identity

A szerző dolgozatában a Délvidékről a kilencvenes években Magyarországra költözött írók szövegeit vizsgálja, és felveti a kérdést, milyen összefüggésrendszer létezik identitás és nyelviség között. Megállapítást nyer, hogy a kulturális azonosságtudatot színezi és befolyásolja a többnyelvű környezet, a regionális és lokális identitásképző tényezők. Az elköltözött írók szövegeiben a nyelvi és kulturális kódok egy sajátos szöveget alkotnak. A lokális/kulturális/nyelvi identitástudat megnyilvánul a tájnyelvi és az ugyancsak az otthon idéző szerb nyelvi elemek használatában, a kulturális miliő bizonyos elemeihez való ragaszkodásban.

A téma, a megcélzott közönség, a beszédhelyzet meghatározza a nyelvhasználatot, hisz a nyelv eszköz is, a választott kód a beszédhelyzet, a szituációteremtés, a jellemzés eszköze. A vendégzövegeknek, vendégzavaknak sok esetben beszédhelyzeti meghatározottságuk van, a tájnyelvi elemek használata pedig általában az emlékek tartósításának és hitelesítésének, az elhagyott szülőföldhöz való kötődés kifejezésének az eszköze.

A kódváltás szituációfüggő is lehet, de a nyelvi játékokban gyakran önkéntelenül tolnak fel a szerb (esetenként angol) nyelvi elemek a szerzőben rejlő asszociációs mezők felszínre töréseként. A nyelvi játék egyfelől a játék tényének örömeiben gyökerezik, másfelől megélt élményekre utal. A nyelvhasználat általában tudatos, de a nyelvi interferenciából származó, lappangó kontaktusjelenségekkel is találkozhatunk.

Kulcsszavak: identitás, nyelvi és kulturális kód, kódváltás, beszédhelyzet, nyelvi játék

„Mindenfajta identitás, így az énazonosság is, társadalmi konstrukció lévén, kulturális identitás.”

(Jan Assmann: Kulturális emlékezet)

*„Gondolatomat
ha rossz borban úsztatom
rámtalál a hon-
vágy Van otthonom ekkor
Ágyam az útnak pora.”*

(Bozsik Péter: Weissbrunn, 2001 tavasza)

*„Mivel pedig a művészet nyelve a világ ké-
pének legáltalánosabb aspektusait – strukturá-
lis elveit – modellálja, számos esetben éppen a
nyelv lesz a mű alapvető mondanivalója.”*

(J. M. Lotman: A művészet mint nyelv)

*„Amiben hittem,
többé nem hiszek.
De hogy hittem volt,
arra naponta emlékeztetem magam.”*

(Petri György: Ismeretlen
kelet-európai költő verse 1955-ből)

Balázs Attila gyermekkori eszmélésének eseményeit felidézve így ír: „Ak-
kor előbb is úgy rögzült bennem, hogy JÓZSE FATILLA. Ez számomra így
nagyon dallamosan hangzott – ez a Fatilla. Úgymond rendes költőhöz méltó
névnek tűnt. A JÓZSE sem zavart ebben a kurtított formában. Egyáltalán nem,
lévén, hogy akkor még egy másik országban éltem, ahol a Józse nem számított
furcsaságnak” (BALÁZS 2006: 119).

A megmosolyogtató élményt rögzítő szövegrész bogozásakor számos kérdés
csomósodik össze: nyelvi és kulturális meghatározottság, idegenségtapasztalat,
befogadói nézőpont és kompetencia stb. Asszociációs mezőink működéséről
szükség ismereteink vannak, azonban attól függetlenül, hogy milyen nézetet fo-
gadunk el, hogy a nyelv áll a tudat és a tudattalan szolgálatában, vagy a nyelv
határozza meg mindkettőt (vö. Dobos István. <http://webfu.univie.ac.at/texte/dobos2.pdf>), a kapcsolat ékesen bizonyítható.

Most, amikor kísérletet teszünk arra, hogy néhány megjegyzést fűzzünk az
anyaországba költözött délvidéki magyar írók műveiben működő szövegformáló
tényezők kapcsán, számos szempontot érvényesíteni kell, az identitás és nyelv-
használat összefüggéseire fűződően is meg kell válaszolni néhány kérdést.

A munka nem gondolkodhat a szociolingvisztika szokásos kutatási kategó-
riáiban, a dolgozat nem empirikus, előfeltevésekre támaszkodó terepi kérdő-
íves módszerrel készült (hisz fikción alapuló műveket céloz meg), azonban a
regionális jelenségekhez, kétnyelvűséghez, a kontaktusjelenségekhez, tájnyelvi
elemek használatához kötődik, ezen jelenségek művészi ábrázolásban betöltött
szerepét kívánja kutatni, ugyanakkor a regionális identitás jegyeit is számba kí-
vánja venni. Ahogy Kiss Tamás Zoltán is utal rá (vö. KISS 2000: 122–123),
az adott kérdéskör vizsgálatának nincsenek meg a jól bejáródott eszközei és
módszerei. A témával való foglalkozás mégis elkerülhetetlen, hisz a regionális
nyelvi jegyeknek a mű felépítésében, a jelentés kialakulásában fontos szerepük

lehet, mindemellett az ilyenfajta kutatás a szociolingvisztika számára is hozadékkal bír, regionális identitástudat, nyelvi attitűd vizsgálata szempontjából, s persze a stilisztikai vonatkozásokról sem feledkezhetünk meg.

Az irodalmi mű világot teremt a művészi nyelvhasználat eszközei révén. Az eszközök megválogatása a szövegben, amely mindenképp a kommunikáció egy formája – az önkifejezés sajátos céljai szerint történik. Az már sarkalatosabb kérdés, milyen mozgatórugók működnek az alkotóban a bizonyos stílusjegyekkel felruházott szöveg létrehozásakor. Mi mindenesetre a szöveg különböző szintjeinek tanulmányozásakor az identitástudat alakulásának elemzésekor, mindannyiszor igyekszünk nyelvi szempontokat is érvényesíteni.

A szövegek dekódolása során az értelmezési lehetőségek széles skálája tárul fel. Több jelentésréteget lehet lefejtetni róla a befogadás során a kommunikatív, az irodalmi, nyelvi, kulturális kompetenciánktól függően, így a szöveg befogadási lehetőségeinek érintésétől sem tekinthet el a kutató. A különböző típusú szövegek a szerzők ön- és világtapasztalati tényezőit tárják fel, noha különbségek lehetnek e tekintetben a szigorúan vett fikción alapuló és az önéletrásszerű művek között.

ÖNMEGHATÁROZÁS, HELYZETELEMZÉS – ÚT KÖZBEN

Az identitás társadalmi meghatározottságú lévén az idők során változásokon mehet át. Hernádi Miklós szavait tolmácsolva: „folytonos akadályok szegik útját annak, hogy valaki tartósan az lehessen, akinek tartja magát” (HERNÁDI 2008. http://www.kritikaonline.hu/kritika_08jan_hernadi.html).

A vajdasági magyarság s ezen belül az íróársadalom identitástudata nyilvánvalóan nem volt egységes a titói érában sem. A nemzeti, nyelvi, vallási, lokális, regionális, kulturális, irodalmi identitástudat a többnyelvűség és többkultúrájúság közegeiben alakult, egyfelől az anyanyelvhez és anyanyelvi kultúrához való tartozás, másfelől a délszláv kultúra befogadása által formálódott. Az identitástudatot a Délvidéken kialakított új – a jugoszlávság és a kommunizmus köré épített mitológiák, az anyaországban a be nem avatkozás politikájába bújtatott elhatárolódás befolyásolták (persze nem ezek voltak az identitástudat kialakulásának egyedüli tényezői). A szovjet politika jugoszláv elutasítása az anyaországtól való eltávolodást is magával hozta.

A társadalom és egyben a kultúra változását a 90-es évek háborús eseményei nagymértékben befolyásolták, a háborús helyzet kiélezte az etnikai ellentéteket, a bizalmatlanság mételyezte a népcsoportok közötti viszonyt (azokban az országrészekben is, ahol nem dúlt háború), az írók is válaszütt elé kerültek, ez sokszor konkrét utat is jelentett, a mozgásterek valós térbeli kitágulását is eredményezte. A nevezett időszakban számos délvidéki író elhagyta a szűkebb régiót, amelyben írói opusa már kialakult vagy éppen kialakulóban volt.

Mélyreható változásokra került sor, a közösség s ezen belül a vajdasági magyar közösség bizonyos tekintetben felbomlott, átstrukturálódott. Assmann így fogalmaz: „Abban a pillanatban, hogy egy csoport döntő változásnak ébred tudatára, megszűnik csoportként létezni” (ASSMANN 2004: 41). Felbomlott egy közösség, mely a változásoknak az elszenvédője volt, újra kellett fogalmaznia önmagát mind az itt maradt nemzetrészeknek, mind az eltávozottaknak. A kisebbségi létből a tömbbe költözötteknek meg kellett határozniuk a maguk helyzetét, szembe kellett nézniük az új viszonyokkal, azzal, hogy az identitásukat mások másképp értékeli. „A szándékolt identitás nem feltétlenül, sőt tipikusan nem vág egybe azzal az identitással, amelyet a környezet az egyének tulajdonít, s ebbe, ha lehet, bele kell törődni” (HERNÁDI uo.). Szakmány György, fiatal, Vajdaságból elköltözött író *Apu nem megy sehová* című művében a hazai traumák és talajvesztés mellett beszámol anyaországi megpróbáltatásairól is. A magyarországi kollégiumban megütődik a ráragasztott címkén, reflexióiban öngizolást keres nemzeti identitásának bizonyításához a címkébe való beletörődés teljes elutasításával.

„És ezért ő azt gondolja, lehet, hogy nálunk teljesen mások a szokások, és mi jugók (így mondta, jugók) talán nem is tudjuk használni a toalettet” (SZAKMÁNY 2007: 39).

„Mi, vajdasági magyarok... mi, akik otthon nemzetiségi alapon minden hétvégén összeverekedtünk a szerb huligánokkal, nagyon is jól tudtuk, hogy mit jelent magyarnak lenni” (SZAKMÁNY 2007: 41).

„Jól jellemezte tanáraink gondolkodásmódját az is, hogy az a kézenfekvő tény eszükbe sem jutott, hogy ha ezek a határon túliak több mint hetven év kisebbségi lét után is megmaradtak magyarnak, akkor az már önmagában véve is azt jelenti, hogy a magyarságtudatuk megfelelő szinten van” (SZAKMÁNY 2007: 41).

Mikes Kelemen a *Nyugat* folyóirat címlapján a bujdosó magyar irodalmat jelképezi, az *EX Symposion* főszerkesztője, Bozsik Péter *Weissbrunni levelek* című naplószerű írásában anyaországi bujdosóként Mikes modorában számol be napjai folyásáról édes nénjének, a szülőföld népnyelvi kifejezéseivel mintegy nyomatékot adva mondanivalójának.

„Édes néném, csúnyát álmodtam ma reggel tájt. Azt álmodtam, meghalt a feleségem, aki már valójában nem is a feleségem, mert visszament abba az országba, ahonnet jöttünk. (Gyüttmentek vagyunk mi ittend [is], édes néném, gyüttmentek)” (BOZSIK 2005: 42).

„Az anyaországba emigrált”, „a honba szakadt” írók többféleképpen kísérik meg helyzetük meghatározását, a valamikori szülőföld megnevezését, az Ex-Yugo mellett a világfalu (a világ=falu) megametaforához kötődően a Délvidékre vonatkozóan Balázs Attila pl. így fogalmaz: „mi, az alvégről”: „Sziveri Já-

nos-díjat alapítottunk és adunk oda valakinek minden évben. Idén Csehy Zoltán felvidéki költőnek és fordítónak nyújtjuk át szeretettel mi, az alvégről. Legyen benne öröme” (BALÁZS 2006: 125).

Az elvándorolt írók többszörösen az úton levés állapotában vannak, az emberi út – életút, belső út mellett a valóságos térbeli elmozdulás is színezi a kérdést. Balázs Attila, aki a műveiből készült filmben a Yugo-Szindbád nevet viseli, egy interjúban a következőképp fogalmazza meg ezt az ambivalens helyzetet: „Nem hiszem, hogy magyarul kellene, teljesen nem érkezem meg soha, hiszen olyan hely felé tartok, amelyik csak bennem létezik. Földhöz csapódik az ember, aztán felpattan, s ez a továbbiakban végig ismétlődik az életében... Amikor Újvidéken vagyunk a feleségemmel egy ideig, akkor azt mondjuk, hogy jó lenne már Budapesten a Király utcában. A Király utcában pedig egy idő után úgy érzi az ember, hogy jó-jó, de most már egy kicsit hosszúra nyúlt, ideje volna hazamenni” (FALUDI http://terasz.hu/main.php?id=egyeb&page=cikk&cikk_id=10251).

Tóbiás Krisztián nagyapjának világháborús történetét idézve szembesít a mindig fenyegető stigmatizáló azonosítással *vasjani* című művében: „partizánok fogtak meg bennünket először / megfogtak bennünket / hogy alig tudtunk elszökni / aztán meg a magyar katonák / rácok vagytok / rácok / azt mondták” (TÓBIÁS 2008: 43). „Talpramagyar paraszt vagyok” fogalmazza meg a szerző a nagyapa öndefiníáló válaszát, mintegy maga is átélve s az intertextualitás révén irodalmiasítva és magáévá téve az azonosítást.

Identitástudat tekintetében is jelentékeny különbség mutatkozik az elköltözött írók között. Van, aki elutasítja a yugo-jugó címkét, van, aki vállalja, van, aki a múlt révén jelöli ki mai helyzetét. Van, aki származásához köti önéletrajzi ihletésű művét (*Csantavéri Orlandó*), könyvének fiktív szerzőjét pedig részben nevének fordítása révén határozza meg (Bozsik Péter = Karácsonyi Petra). Mindez persze nemzedékfüggő is, a fiatalabb íróknak kevés pozitív múltbéli tapasztalatuk lehet, legfeljebb saját felmenőikre nézhetnek fel.

Akad olyan megnyilatkozás is, mely szerint a megszenvedett élethelyzetből sarjadt identitás meghatározó jelentőségű érték.

„Rádöbbsentem, hogy engem már annyira meghatároz ez a dupla megpróbáltatásokkal teli élet, amelyet [...] eddig itt élnem megadatott, hogy e nélkül már nem lennék az, aki vagyok [...] ehhez a valakihez, aki vagyok, annyi megpróbáltatáson és megaláztatáson keresztül vezetett az út, hogy egyszerűen nem tudok megválni tőle. Túl sok benne a befektetett munka, és emiatt túl értékes a számomra” (SZAKMÁNY 2007: 248).

A sehova se tartozás, a folytonos önigazolási kényszer, minden délvidéki élménye így fogalmazódik meg Bozsik Péter írásában: „Nem ismerek egyetlen vajdasági magyart sem, aki ha Horvátországban megszólal az egykori állam-

nyelven (pontosabban az egykori JNH nyelvén, azaz szerbhorvátul vagy horvát-szerbül), ne jönné zavarba attól, hogy esetleg szerbnek nézik” (BOZSIK 2005: 75). (Lábjegyzetként állhatott volna: JNH=Jugoszláv Néphadsereg.)

HELYSZÍNEK ÉS HELYI SZÍNEK

A 90-es évek traumái közepette a vajdasági magyar irodalomban az őskerésés, a csomagolás, a menni vagy maradni kérdésköre, a hagyományfeltárás tematizálódik, amit a hasonló szimptomákkal küzdő felvidéki kultúra kapcsán Grendel ironikusan a hagyományteremtésben határoz meg. (A peremkultúra, perem-trauma témájához vö. HÓZSA 2007, 2010.)

Az elköltözött írók műveiben is tapasztalható az úton levés állapota – az otthon elvesztése, a hazatalálási igény feszültsége, mely állandó vívódási folyamatot eredményez. Ezt jelzik az *EX Symposion* tematikus számai is: *Talaj-vesztés, Gyűntmentek, Emlék/szesz, Vándor*. Meg kell küzdeniük az új helyzettel, a továbbélés lehetőségeit kell megteremteniük, jelképezi ezt mind a *vándor* szóval alkotott szóösszetételek felsorakoztatása a témát kifejtő szám (*Vándor*) tetején, mintegy rituális jelentésbeli számvetés eszközeként, mind az otthonosság filozófiai, lelki körülménye, pl. a Flusser nézetrendszerébe való kapaszkodás.

A hazatalálás és az önmagukkal való megbékélés érdekében a filozófikus képzetek megalkotása mellett képzeletben be kell járni a régi tereket, újraélni az elmúlt időket: Be kell járni az utat, s meg kell írni az élményeket, hisz „a múlt – Assmann szavait kölcsönözve – nem természettől fogva van, hanem kulturálisan terem” (ASSMANN 2004: 49).

A múltidézés terekhez, emberekhez, eseményekhez kapcsolódik. Jan Assmann az emlékezés alakzatairól szólva kiemeli, hogy azok időhöz és térhez kötődnek, hasonlóképp gyökerezik az emlékezés a „lakott térben”, a hazai, a vidéki tájban „ezek az emlékezés térbeli keretei, amelyekhez az emlékezés még hiányukban is – sőt csak akkor igazán – »hazaként« ragaszkodik” (ASSMANN 2004: 39).

Az újvidéki Dominó vendéglő, a Telep, „a szocreál, suvicszagú mozis Petőfi Sándor Művelődési Egyesület... – szemben a kancsal albán pékkel” (BALÁZS 2006: 67), a szabadkai Triglav cukrászda, a csókai Budzsák, a csantavéri kiskocsmák egy sajátos legendárium részévé válnak.

Balázs Attilában egy skót pubban a poliglott, világlátott angol haver kérdésére: Megvan még a Dominó? mintegy varázsütésre a mágikus terek között idéződik fel az újvidéki Dominó vendéglő világa, a korabeli figurákkal, az otthonosság érzetét keltő hamisítatlan hazai hangulattal: „Dr. Francis Redvers Jones felnyerít, aztán elkomorodik. Benne a Dominó emléke úgy él, mint az özszerobbant, dominóból épített kastélyként összeomló Jugoszlávia szimbóluma.

Ki is fejti ékesen. Multikultúra, Horthy-kultúra stb. Magyarok és nem magyarok. Bánáti rizling meg Rubin vinjak. Csevapcsicsa, gulyás, hovatovább bécsi szelet. Bikatóke meg szocialista tőke. Morava meg szlovén 57-es elegy füstje. Szerb és más füstkarikák. Többféle nyelv röpködő foszlányai, cigányzene, meg többféle zene. Mindenkin ott csüng a magyarul beszélő Aco-Ácó bácsi fürkész tekintete, miközben a bolond Branko sokadik csatáját vívja a spicces Mucsi Gézával a sakktáblánál. Nevek és nevek, röpködnek pingponként: Becker (a Dominóból átmenetileg kitiltott, leendő Dominó-főnök), Juhász, Laufer, Lucifer (?), Letsch, Dugó, Pusi, Kusi, a temetőben festegető Almási, Nagy, Brmbota, Krsztovszki stb. Dudás és Dobos. Élők és holtak galériája” (BALÁZS 2006: 97–98).

Sajátos a'la recherche egy széthullt világról, felborult sakktábláról, elgurult figurákról. Egy felfokozott lelkiállapot, amikor az ellenállhatatlanul feltörő *Lipe cvatu* című dalt az asztalon dobolja az emlékező. Nem fordítja le a címet (*Virágoznak a hársfák*), csak a szöveg későbbi részében említi: „Burjánzik a jugó-bosnyák hárs.” A vendégszöveg gazdagít és hitelesít, de nyilvánvalóan nem minden befogadót érint egyformán. A feltoluló multikulturális emlék, amelyben az ételek nemzetközisége, a szereplők többnemzetisége, a nyelvi játék és Ady Endre (*Magyarok és nem magyarok*) egyaránt jelen van. Egy zenével aláfestett tamtamban folynak össze az emlékek az elbeszélő önelemzési rítusaként, mely során megválaszolásra vár a kérdés: „Én hová tartozom? Az én felfújtt halotti maszkkal” (BALÁZS 2006: 98). Az önértelmezést kísérli meg az elbeszélő a többnyelvűség, a multikulturális emlékek révén, egy kép által, mely elveszett, de benne kitörölhetetlenül él.

A régióhoz, a kultúrához, a családhoz tartozás összetevői, csálthatatlan jelei a kulturális antropológia szerint a terekhez, szokásokhoz, ünnepekhez, az ünnep díszleteihez, ételekhez, italokhoz való kötődés. Bozsik Péter írja: „Bácskai vacsorám volt. Anyám készítette tarhó, Bakos Árpí-hozta füstölt kolbász és tarja” (BOZSIK <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/72/bozsik.html>. [2011. 08. 10.]

A csirkepaprikáshoz fűződő negatív élményeiről is szól, s főként a táj jóféle italai érdemlik meg a figyelmét, az ételek közül a *baklava*, a *burek*, a *csevap*, a *pljeskavica* is meghatározó jelentőségűek. A *burek*, az albán pék a regionális világ megalkotásának az eszköze számos írásban, de a *Jelen sör*, a *pelinkovac* nevű gyomorkeserű is kultikus jelentőségűvé válik a kiemelés révén.

„Mivel mi a Szerbiában szokásos, de Magyarországon ismeretlen sós túróval töltött tésztafélék, mint a *burek*, a *gibanica* kultúrájában nőttünk fel, nekünk az édes túró, kivéve, ha túrós rétesről volt szó, elképzelhetetlennek számított” (SZAKMÁNY 2007: 259).

Balázs Attila így nosztalgiázik: „Ott, egy mára már lerobbant, lerobbantott, kifújtt, sokágú kardjába dőlt, jórészt szétrohadt, elenyészett jugó világban. Azokban a füstbe ment nyolcvanasokban, amikor a szkípetár burekos még gondtalanul

vacakolhatott a túrós és más készítményeivel, hogy reggel jóllakhassunk valamivel” (BALÁZS 2006: 67).

LOKÁLIS ÉS KULTURÁLIS IDENTITÁS – NYELVI MEGHATÁROZOTTSÁG

A nyelvi és lokális meghatározottság szétválaszthatatlanul összefügg, a kódválasztás a környezet átalakulásával együtt változik, ahogy ezt az alábbi vallomás is alátámasztja. Balázs Attila Mezei Kingához írt laudatiójában olvashatjuk: „Egyszer azt álmodtam, hogy egy csaj fogta magát, és megrendezte Sziveri János Bábel című költeményét. Elnézést a kifejezésért, de én határozottan emlékszem, hogy ezt a szót álmodtam, csaj. Ez biztosan azért van, merthogy már itt Pesten álmodtam, nem pedig Újvidéken. Mert van ám az úgy, hogy a környezete szókészletével álmodik az ember” (BALÁZS 2006: 129).

Az új térbeli élmények nyelvi hozadéka, hogy pesti emberként Mücsinek nevezi a Mücsarnokot, s megvan a maga pesti Bermuda-háromszöge, ahol a magyar (antikvárium), az angol (James Dean videotéka) és a balkáni szintér összetalálkozik.

„Na már most, aki ismeri a Király utcát, tudja, hogy annak létezik [...] egy rendkívül izgalmas része. Ez az említett antikvárium, a Szultán Büfé, valamint a James Dean videotéka háromszöge. A behatárolt helynek sajátos mikroklímája van, és ezen a háromszögön belül nem csak eltérően esik vagy süt, hanem az idő is másképpen múlik...” Ebből a térből kilépve „helyreáll a prózai realitás” (BALÁZS 2006: 51).

Ebben a varázslatos körben jóízű beszélgetésre adódik alkalom, a bölcsesség és tudás cseréjére, a mássággal való találkozásra. Persze az elbeszélő nem állja meg, hogy meg ne jegyezze, hogy itt nem *kebabnak* nevezik a számunkra *csevapként* ismert ételt, hanem *kebapnak*: „Biccentek, hogy biztosan így van, és nem kérem túl csípősen azt, amit ők itt Döner-kebabnak neveznek (p-vel)” (BALÁZS 2006: 53). Ebben a *p*-ben van a tudás, a világok összekapcsolása, mélyebb értése, nyelvek kontaktusának, a kódoknak az ismerete, kontaminálása.

AZ EMLÉKEK TARTÓSÍTÁSA

„*mint a kölök vasjani
visszamosolyog
fogatlan szájából cigarettafüstöt fúj
így tartósítja az emlékeket*”

(Tóbiás Krisztián: vasjani)

„*...a szó eredendően dialogikus, szemben ugyanannak a nyelvnek a többi megnyilatkozásával, dialogikus ugyanannak a nyelvnek a határain belül más »társadalmi nyelvek« közegében, és végül ugyanannak a kultúrának, ugyanannak a társadalmi-ideológiai látómezőnek a határain belül a többi nemzeti nyelv közegében.*”

(M. M. Bahtyin: A szó esztétikája)

A *couleur locale* emlegetése kulturális kódként a délvidéki befogadó számára nemcsak egyszerűen helyi szín, hanem a Szenteleky Kornéllal fémjelzett irányzat. A szerzők önmeghatározásának része a régió kultúrájával, annak jeles képviselőivel való azonosulás, sorsuk, művük felemlegetése. Egy-egy ilyen ikonikus figura Danilo Kiš és Sziveri János – a cserebogár. Az ő metaforikus sorsukkal való szüntelen szembesülés egy állandó önelemzési, önelhelyezési gesztus, a visszavonhatatlan veszteségek napi rendszerességgel történő összeírása, egy szüntelen, de sikertelen temetési szertartás. Ugyanígy sajátos holtak enciklopédiájának tekinthető a letűnt korok íróinak megidézése Fenyvesi Ottó *Halott vajdaságokat olvasva* című kötetében (FENYVESI 2009). A folytonosságra utal némi szarkazmussal, de mégse mítoszteremtési szándék nélkül Tóbiás Krisztián is: „elkezdtem bozsikosan írni / ő meg tolnaisan ír úgyhogy / öröklődő ez a dolog / és nem fog kihalni / egyszer majd olyan lesz ez is mint a népviselet / és egy kodály-plágium felfedezi / a bozsik-plágiumot azaz engem / meg a tolnai-plágiumot azaz a bozsikot / és az ottó lesz az urál mente” (TÓBIÁS 2006: 54–55).

A régi idők eseményeinek felidézése a gyökértelenség érzésének a megfogalmazása vagy annak legyőzése érdekében történik. Abban nem egyeznek meg a szerzők, hogy az emlékezés vagy a felejtés stratégiáiról van szó egyértelműen, Tóbiás Krisztián nyíltan vállalja az emlékek tartósítását, míg Bozsik Péter nyitva hagyja a kérdést: „arra a kérdésre magam sem találtam választ, hogy a regényem akadályozta-e meg a felejtést, vagy a felejtés képtelensége készítette arra, hogy regényt írjak” (KARÁCSONYI 2002: 298). Az irodalmi alkotásokban megképződik a múlt tereivel, embereivel. A múlt időben, elképzelt térben megidézve szebb lehet, mert ellenőrizhetetlen, megszentelteleníthetetlen, ami

a valós térről nem minden esetben mondható el, hisz annak bejárása lehetséges, s kiábrándító tapasztalatokkal járhat.

Tóbiás Krisztián első verseskötetéhez írt utószavában Danyi Zoltán a helyi színek újszerű, üdítő frissességét emeli ki, s ízig-vérig vajdasági/délvidéki írónak nevezi Tóbiás Krisztiánt (vö. TÓBIÁS 2006: 75). Ezt igazolja, hogy témájában, térbeliségében és nyelvében is a régióhoz, a regionalitásokhoz kötődik. Különösképpen vonatkozik ez *vasjani* című versfüzérére. A magánmitológia-teremtési szándék úgy érvényesülhet igazán, hogy a nagyapa történetének emlékezőnarratívájába (a jól elkülöníthető elbeszélői és a monológyszerű szövegrészekbe egyaránt) természetesen szövődnek bele a valódi (*pampuska, lóré, pizsolyáznak*) és alaki tájszavak (pl. *citorás*) a tájnyelvi alaktani és hangtani jelenségek (*szélin, közepin, lelkit, kitörök a forradalom*), a hamisíthatatlan hangulatú hasonlatok: az angyalok / úgy pizsolyáznak a füledbe / mint az ellő tehenek. *A parasztkölök, a hetis kölök* történetét igazából a nyelvi eszközök verifikálják. A profán evangéliumban egységet alkotnak az élőbeszédet imitáló kiszólások, káromkodások és a liturgikus beszédmód, a táji színek. Az Úristen is így lesz a mindennapok természetes és elidegeníthetetlen része, mint ahogy az is a paraszti világban. Az esztétikai értéket éppen a stilisztikai eszközök közötti feszültség adja: együtt szerepel a *kalaposkirály* és a *supa*, az *Úristen* és a *zsiros dzsezva*: „Mikor megnyílnak a mennynek ablakai / kávé töltsd meg zsiros dzszéből” (TÓBIÁS 2008: 77). „Sose akartam elmenni innen” – ezzel kezdi a szerző *vasjani* történetét, nyelvében nem is ment el, illetve talán úgy fogalmazhatnánk, a tájnyelv által tér vissza.

„Hogy ki vagyok, ott lappang szófüzésemben, képeimben” – írja Németh László az *Ember és szerep* című művében (idézi KULCSÁR SZABÓ 2003: 350). A Délvidékről elszármazott szerzők lokális nyelvi identitása szemléletesen feltárulkozik az önelemző emlékezés szövegeinek nyelvi anyagában. Szakmány György művében a hitelesítés eszközei a népnyelvből átemelt kifejezések: *spediteres, sporhet, fészter, eszöltni, csipkodta, csetres*.

NYELVI-STILISZTIKAI SOKSZÍNŰSÉG

Bozsik Péter alkotói kulisszatitkairól szólva úgy nyilatkozik, hogy el akarta távolítani magától a múltat, azért öltözik álruhába (vö. KARÁCSONYI 2002: 297), ám a mű révén mindenképp a mindennapok mitologizálása történik meg, egy sajátos legendárium jön létre, Assmannhoz visszakapcsolva – a múlt kulturális megteremtésére kerül sor. Bozsik Péter *Csantavéri Orlandójában* a sajátos műfaji, térbeli, időbeli átjátszások révén egymásba fonódik múlt és jelen, a szerző vágya szerint egybeolvad élet és mű.

A mű két levélírójának egymást kiegészítő szövegeit vizsgálva felfigyelhetünk arra, hogy a nyelvjárási kifejezések kohéziót teremtő elemek *Zsó* saját

tos (Hózsa Éva weblapokra alkalmazott kifejezésével) *fecsegő narratívájában* (HÓZSA 2004: 215) és *szegénykispityóka* ironikusan-önironikusan csipkelődő, lazaságot közvetítő szövegében is. Az időnként felbukkanó tájszavak, melyek használatában, ha nincs is következetesség, a tájnyelvi színezetet megadják. Zsó esetében a számítógépes írásmód tökéletlenségére való utalás lehetőségéről sem feledkezhetünk meg. Az élőbeszéd jegyeit viselő beszédmód, a nyelvjárási jellegzetességek: i-zés, ü-zés, a toldalékismétlés, a népies kiejtés, a fonetikus írás: *errül, tik, végire, ütet, aztat, éccaka* stb. a kiejtésbeli eltorzulás: *ccihológusok*, a ritkábban előforduló valódi tájszók, pl. *ricázik*, stilisztikai eszközök, nem osztályt jelenítenek meg, nem annyira a beszélők egyedítésére, mint inkább a tájnyelvi kolorit, a sajátosan bácskai hangulat megteremtését szolgálják.

A másik levélíró, *szegénykispityóka* szövegének is hamisítatlan helyi színezetet kölcsönöznek a tájnyelvi elemek: *ringlópájinka, Ajisten, komenista, csapjon beléjük a cérnagórac istennyila* a gyomorkeserűnek (pelinkovac) kijáró becézés: *pelkó*. A tájnyelvi jelleg (*ledűtött*), a tükrözés (*muszáj, hogy*), a *pelinkovac* (és unikum) metaforikus jelentése, a becézés összefonódik az alábbi szövegrészletben: „Muszáj, hogy mielőtt megírta, *ledűtött* egy-két icce *pelkót* vagy unicumot, mert másképp nem tudom megmagyarázni, hogyan törhet föl valakiből ennyi keserűség meg utálat” (KARÁCSONYI 2002: 62).

Igazi stílusbravurnak mondhatjuk Bozsik Péter *Weissbrunni levelek* című szövegét. Ahogy csapong a témában a gyermekkori csirkepaprikástól Mikes káposztáshasonlatain keresztül a határátlépés okozta összeszoruló gyomortól a *ratlukvásárlásig* (nem fejtve meg, milyen keleti édességről van szó), úgy lép egyik nyelvi rétegből a másikba, melyek jól megférnek egymással. Az archaikus, emelkedett hangulatú szavak (*szavok, mondotta volt, keblemből*) a Mikestől átvett egészségre vonatkozó fordulatok, a *kéd* megnevezés, az *édes néném*, a népies kifejezések: *oszt annyi, édes néném* és a szótorzítás: *komenizmus* mind hitelesítik egy mai bujdosó élethelyzetét.

„Közben munkál bennem a régi jó közép-kelet-európai határreflex, gyomrom összeszorul, gombóc a torkomban. Mondom útitársaimnak, a komenizmus alatt is idegesített, hogy mindig megkérdezték, hova megyek” (BOZSIK 2005: 39).

A KÓDVÁLASZTÁS, KÓDVÁLTÁS MOZGATÓRUGÓI

A szövegekben általában céllal szerepel vendégszöveg, kölcsönszó. A vendégszövegeknek (élőnyelvi megnyilatkozásoknak) gyakran beszédhelyzeti meghatározottságuk van. Pl. a szerző felidéz egy élethelyzetet, amelyben élményeiről számol be a katonaságból hazatért magyar szereplő, s mikor emeli pohárát, szerb köszöntőt mond: „Da budemo živi i zdravi! (egészségünkre) – felelte Futrinka” (SZAKMÁNY 2007: 195). Itt rögtön átlépünk egy másik világba,

amely révén felidéződik, hitelesítődik a mesélt történet. Beszédhelyzeti különbséget jelent, mikor a magyarországi vendégekre utalva jelenik meg a szerb szöveg, ez is szituatív kódváltás, de mintegy őket idézi az elbeszélő: „Divat volt elmenni le Vajdaságba, közös felolvasóesteket tartani, burekot enni, *Jelen pivót* inni...” (SZAKMÁNY 2007: 318). „Divat volt... *Vranacot* inni s közben az autentikusnak hitt *Boban Marković orkestart* hallgatni és Kusturica mesefilmjeiért rajongani” (SZAKMÁNY 2007: 319).

Léphaft Pál vajdasági karikaturista budapesti kiállítását megnyitva Balázs Attila a köszöntés természetes velejárójának tekinti a szerb megszólítást (*Brate mili* – kedves barátom), helyi színnek, az idegen háziasításának. Se le nem fordítja, se lábjegyzettel nem látja el a könyv szerzője, szerkesztője. „De mi van a vajdaságiakkal? Nos, ők, úgymond nem semmik! Brate mili. Szép a mennyország, de a pokolban jobb a társaság, hevenyésznek össze egy régi viccet” (BALÁZS 2006: 29).

Csányi Erzsébet megállapítja, hogy az idegen nyelvű intertextus bomba a textus számára. S felteszi a kérdést, vajon még romosabbá lesz-e a szöveg, amelyre parazitaként telepszik rá az új diskurzus, az előszöveg, hogy létrehozza a saját szuverén szövegkohézióját. A felsorakoztatott hozadékok közül a polivokalizást, a visszhangeffektust, a teljességélményt emeli ki (vö. CSÁNYI 2010: 82–84). Az alábbi szövegben is visszhangzik egy mondat, mely által bekúszik a képbe az elhagyott szülőföld emléke.

„Most látom, a gép nem állt át egy órával, így most tettem egy kis utazást az időben, bent már éjfél van, kiengedtem a fürdővizet, gondoltam lefekszem, *sutra je radni dan**, hát látom, itt még csak tizenegy óra, hurrá!” (KARÁCSONYI 2002: 151). (A szöveghez lábjegyzet tartozik: *Holnap munkanap.)

SZÓJÁTÉK – SZÖVEGKÖZISÉG – NYELVKÖZISÉG

Előfordul, hogy a nyelvi játék önkéntelenül tolul fel, a nyelviség, a nyelv előtérbe helyezése teremti meg, de természetesen a szerzőben rejlő asszociációs mezők felszínre töréseként, ami a játék tényének örömeiben gyökerezik, de az élethelyzetre, megélt élményekre is utalhat, történelmiséget lehelhet, mint a *Szarajvő* esetében. (BOZSIK <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/63/bozsik.html> [2011. 08. 10.]

Nagy József becenevéhez (*Szkipe*) a soknemzetiségű ország népei közötti valamikori együttélés szolgálhatja a kulturális hátteret, az asszociáció forrását a nyelvi lehetőségek felszíkraztatásaként (némi ironikus felhanggal): – szkipe-tárul. Az *ajvé* – *ajvár* egybecsengésénél is a kihagyhatatlan nyelvi bravúr az uralkodó elem.

„Dagad a mellem. Bírom a Szkipét. Tőle olyan patrióta érzésem van. Visszük valamire a világban!» Szkipetárul.« Ugyanakkor, vélem, a pislákoló vajdasági magy. irod. »pí-ár«-ján még súlyosan dolgoznunk kell” (BALÁZS 2006: 137).

„Eléggé nehéz erről beszélni. Merthogy egy ilyen furcsa ügy ez a (világ)faluban. Itt ez a jugoszláv tudós, dr. Béla, akinek – művileg – benyomott pár görbét meg egyenest a saját (fa)kabátja, s ettől aztán rettenetesen felpörgő az egész. Olyan Máriás! Tudós – ajvé, ajvár –, Doktor Bélás” (BALÁZS 2006: 25).

Az alábbi részletben a múlt (a rég letűnt civilizáció) megalkotásának eszköze az élelmiszerek skandalásszerű *felemlítése*, a közismert szerbiai pálinka: *stomaklija*, a roston sült húсок (*csevapsicsa*, *pljeskavica*, *vešalica*), a folytatásban azonban a hasonló végződésű szavak felsorolása (köztük a szerb *ajkula*=cápa) káromkodásba torkollik (*jebiga*), mintegy véleményezve is a múltat. Ez az érzés annál is inkább erős bennünk, mert a befejezésül álló trágárság töltelékszóként, szinte kiüresedve él 'mit lehet tenni' jelentésben.

„Mindenesetre ez a történelmi ember csupa olyan összetevőből áll, amelyek itt csak mint holmi rég letűnt civilizáció sejtelmes darabkái tűnnek fel. Így például (kapásból): *stomaklija*, *csevapsicsa*, *pljeskavica*, *vesalica*, *kiscica*, *ajkula*, *csigabiga*, *jebiga* stb.” (BALÁZS 2006: 26).

A fentebbi példa már átvezet bennünket a többletjelentéssel bíró példákhoz. Bzcsik Péter egyik írásának címe: *Szarajövő*, amit Markulic Balázs plakátjáról kölcsönzött, igen sokatmondó. A Szarajevó szó úgy lényegül át ebben az átírásában, hogy magába sűríti a háborús borzalmakból leszűrt kilátástalanságot.

AZ IDEGENSÉG TUDATOSÍTÁSA, FELOLDÁSA, BEFOGADÁSA

Kiss Tamás Zoltán Benyovszky Krisztiánt idézve arról szól, hogy két nyelv/kultúra ismerete elősegíti az árnyaltabb, a pontosabb megértést (KISS <http://periferia.btk.pte.hu/perif2/kisst/kisstamaszoltan.htm>). Ez régebbi idők szövegeiről, pl. a Mikszáth prózájában szereplő beszélő nevekről is elmondható. Mivel nem várható el az érintett (a délvidéki szövegeknél a szláv) nyelvek ismerete, a feltételezett hiányt pótolandó a szerző vagy a szerkesztő különféle eljárások között válogathat, ha az idegen nyelvi elemet fel szeretné oldani, befogadásra alkalmassá akarja tenni, amennyiben maga is tudatában van az illető elem idegenségének, illetve amennyiben szándékában áll az idegenségtapasztalatot csökkenteni, árnyalni.

Előfordul, hogy a szerző nem látja szükségesnek a jelzést (erre már eddig is számos példa akadt). A *stósz* (trükk) esetében az első példánkban nincs megfejtés, a másodikban az idézőjelre van bízva a másság közvetítése. „Ugyanezt a stószot meg tudta csinálni gyertyakupak nélküli motorbicikli túráztatásával is” (SZAKMÁNY 2007: 14). „Jó »stósz.« De nem is fontos” (BALÁZS 2006: 95).

Az alábbi szövegek közül az elsőben magyarázattal él a szerző, míg az azt követően a megfogalmazások közötti különbség dacos vállalása tapasztalható: „ez az Esterházy olyan, mint a Lupulescu. (Ez a bizonyos Lupulescu egy jugoszláviai román asztaliteniszező gyerek volt, ennyit magyarázatképp: olyan, aki »piszkosul tud csavarni«. Egyik szeme kék, a másik zöld)» (BALÁZS 2006: 114); „benn állt a sanknál (nektek söntés) egy kétszer kétméteres behemót» (BOZSIK 2005: 75); „állandó súrlódások és pardonok árán tudtunk csak kijutni a plázsára (nektek strand)» (BOZSIK 2005: 75).

Az idegen szó beépítését legfőképp a hitelesítés, hangulatteremtés szándéka vezérli, még olyan is előfordul, hogy maga a szerző kreál egy, a vajdasági magyarok nyelvében nem élő kifejezést, mellyel egyben az ábrázolt viselkedés-mintától való idegenkedését is közli: „meg az egészséges, rövidre nyírt, Diesel farmeros, *dobar kaišos* üvöltöző fiatalok» (SZAKMÁNY 2007: 122). Lábjegyzet jelzi, a *dobar kaiš* a szerb újgazdag fiatalok viseletére, a szövegcekkkel kivert derékszíjra céloz, s hogy a „jó nadrágszíjas” elnevezést a narrátor főhős találta ki, egyébként nem volt használatban. Tehát jellemezni kívánt vele, s a derékszíjviselők nyelvén kívánt megszólalni.

Teljes az orosz–angol–magyar–szerb nyelvi kavalkád Balázs Attila Burgess *Gépnarancs* című regényéhez írt ismertetőjében – a bábeli nyelvzavarral utal a regény sajátos orosz nyelvi alapú zsargonjára is: „De Ponyimájés? Vatamjúzik of vér? Ájmgonna rászpolovázni jór grendmá, hogy spriccel a góvnó belőle» (BALÁZS 2006: 229).

A szerző maga is érzi, hogy felpörgette itt a nyelvi sokszínűséget, de metanyelvi megnyilatkozásából ítélve nem tart a befogadó értetlenségétől: („És vette valaki észre, hogy egy-két balkáni frázist jómagamtól belekevertem a textusba? Senki, ugye? Belesimult észrevétlen») (BALÁZS 2006: 230).

LAPPANGÓ REGIONALIZMUSOK, KONTAKTUSJELENSÉGEK

Az idegen szó feltűnő, még ha kétnyelvű környezetben hangzik is el. Az alaki tükrözéssel átvett szavak (kölcönszavak) világítanak a szövegben. Betölti a stilisztikai-kommunikációs szerepét az alábbi, Lovas Ildikónak címzett mondatban is a szerb kölcönszó, a szerző az otthoni levegőt idézi fel vele: „Biztos megteszi majd Lovas Ildikó, ha arra eljő ismét nekije az ő vreméje» (BALÁZS 2006: 201). (A kimaradt lábjegyzet lehetne: *vreme=idő*).

Az alábbi mondatokban is célzatosan tréfálkozik a szerző az idegen szavak szerbből átvett alakjainak a szövegbe iktatásával (*objektum* helyett: *objekt*, *konfliktus* helyett: *konflikt*). A parodisztikus éllel csalhatatlanul megteremt egy nyelvi közeget. „A kiállított objektok közt már nem annyira izgalmas a közismert,

úgynevezett vetkőző toll” (BALÁZS 2006: 17); „...a birkák meg látták, amit, aztán abbul lesz a konflikt, ám de nem” (BALÁZS 2006: 61).

Szintén a szerb nyelv hatására terjedt el a *fotel* szó metaforikus jelentésbővülése a rangra, funkcióra vonatkoztatva: „Egy csomó politikai, oktatási, kulturális intézményünket ugyanazok a vén kommunista pofák irányítják, akik már a szocializmusban ezek tönkretételén munkálkodtak... (...ezeket szerintem a foteljukból viszik a temetőbe)” (SZAKMÁNY 2007: 241). A mondat arra utal, hogy az illető vezetők magas pozíciójukról (igazgatói székükről) halálukig nem fognak lemondani. A szerbben hangulatos főnév is kialakult a *fotel* főnévből a funkcionáriusok megnevezésére: *foteljaši* (leíró fordításban: a vezetői székek bitorlói).

Az olyan tükrözések, amelyek fordítás útján jönnek létre, a kölcsönszavaknál áttetszőbbek, könnyen elterjednek széles körben, irodalmi igazolást is nyernek, az alábbi szövegekben stilisztikai céljuk nincs, csupán egy vidék nyelvhasználatának vitathatatlan lenyomatai: „Az ajándékok kiosztásának csúcspontja az volt, amikor hangosan fel kellett olvasnunk, hogy mit ír a csokipapíron. Totyó bácsi, és különösen Valika mindig nagyon csodálkoztak azon, hogy mi milyen jól tudunk magyarul” (SZAKMÁNY 2007: 260).

Regionális köznyelvünk polgárjogot nyert tükörkifejezése tűnik fel a fenti mondatban: *ír valamin valamit*, mely a *piše nešto na nečemu* mintájára jött létre. Jelentése: *az áll rajta, rá van írva*.

Az alábbi mondatokban pedig az *ispada nekakav* fordítása nyomán kialakult tükrözéssel találkozunk: *kiesik valaminek*: „Papa nem merte szóvá tenni a dolgot, nehogy még ő essen ki hülyének (SZAKMÁNY 2007: 115). „Hogy ne essen ki gyávának” (BALÁZS 2006: 8). A köznyelvben ismert megfelelője: *tűnik valaminek, nézik valaminek*: nehogy még őt nézzék hülyének, gyávának, nehogy ő tűnjön hülyének, gyávának. Az utolsó példák egyikében egy, a szerb nyelvből tükrözéssel keletkezett szólást említünk, amely szemléletesen festi az unalmat: „stop, hallgass, ne tovább, unalmas vagy, mint a hasmenés” (BOZSIK http://www.c3.hu/~szepliteratura/lapszamok/deja_vu/tartalom/bozsik.html. [2011. 08. 10.]

Mivel a szólás az anyaországi nyelvben nem él, a szerző származási helye (a kétnyelvű beszélő számára) könnyen kikövetkeztethető.

ÖSSZEGZÉS

A dolgozat a Délvidékről elköltözött írók szövegeit vizsgálja, felveti a kérdést, milyen összefüggésrendszer létezik identitás és nyelviség között. A szövegek elemzése nyomán meg kell állapítanunk, hogy kár sztereotípiákban gondolkodni, mivel az írói egyéniség, a személyes sors, a születési hely, a kisebbségi

létben kialakított identitás nagyban különbözhet, ugyanakkor az írásmű értelmezésekor a nyelv stilisztikai szerepére is gondolni kell.

Az elköltözött írók esetében az önazonosság újrafogalmazására nagy hangsúly esik. Az ön- és világértelmezés során véghez kell vinniük bizonyos demitologizálási folyamatokat, de közben egy sajátos életstratégiát kell kialakítaniuk, amely „a mitől szabadnak lenni” helyett a „mihez szabadnak lenni” flusseri filozófiát veszi alapul (FLUSSER 1993: 64).

A (vajdasági) magyar író számára a nyelvi és kulturális azonosságtudat szorosan összefügg (azoktól a közép-európai példáktól függetlenül, amelyek ezt nem támasztják alá). A kulturális azonosságtudatot színezi és befolyásolja a többnyelvű környezet, a regionális és lokális identitásképző tényezők. Az elköltözött írók szövegeiben a nyelvi és kulturális kódok egy sajátos szöveges alkotnak. A lokális/kulturális/nyelvi identitástudat megnyilvánul a tájnyelvi és az ugyancsak az otthont idéző szerb nyelvi elemek használatában, a kulturális miliő bizonyos elemeihez való ragaszkodásban. Különösen szívesen merítenek egyes írók a tiszta forrásból, a népnyelvből, megteremtve ezzel gyakran emlékezésre épülő írásaik bácskai koloritját, meglelve önazonosságuk megnyugtató, biztos pilléreit.

A többnyelvűség adta tapasztalatból eredő idegen nyelvi elemek általában nem válnak formaszervezővé, inkább a színt adják, a beszédhelyzetből adódnak, metaforikus jelentéseket indukálnak. A „plurális nyelvhasználat párhuzamos tükkörtékai” (CSÁNYI 2010: 132) iránti nosztalgia is él (különösen) egyes szerzőkben, de itt nem feltétlenül csak a magyar–szerb nyelvi összefüggésrendszerében kell gondolkodnunk, pl. „Ámen, ej-men!” (BALÁZS 2006: 24); „Hé, Joe, de Sziveri” (BALÁZS 2006: 24). „Elmélázok, eldrímelek, eltrendelek (újratrendelek)” (BALÁZS 2006: 146).

A téma, a megcélzott közönség nagymértékben meghatározza a nyelvhasználatot, hisz a nyelv eszköz is, a választott kód a beszédhelyzet, a szituációteremtés, a jellemzés eszköze. Így az anyaországi viszonyokra vonatkozóan az identikus nyelvhasználat elemei épülnek be a szövegbe: „mert az, ahova Ábelka jár, egy elit gimnázium, s ott bizony az iskolán kívüli magatartásért befigyelhet egy ilyen megrovó” (SZAKMÁNY 2007: 310). Egyes beszélt nyelvi elemekben viszont, még ha narrátori szövegben tűnnek is fel, vidékünk népi szófűzésére ismerhetünk: „*De elég az hozzá, hogy a kitartó előkészületeknek köszönhetően úgy látszott, hogy meglesz az aranylakodalom*” (SZAKMÁNY 2007: 280).

Végel László megállapítása, miszerint „a peremen levő nyelv tudja, hogy a dolgoknak mindig van egy másik párhuzamos neve” (VÉGEL <http://www.forrasfolyoirat.hu/0311/vegel.html>), kettős vonatkozásban is működik: a dolgoknak van más nevük az anyaországi közegben, s van más nevük a szerb nyelvi közegben. Az ebből eredő feszültség (*nekünk sank, nektek söntés*) nem mindig

mondatik ki, de ott vibrál a szövegekben. A szerzők számára azonban az a legfontosabb, hogy megszülethessen a mű, végbemenjen az elmondás, a vallomás rítusa, mely által és melyben otthon vannak, s ezt az otthonosságot a nyelv kölcsönzi (Márai szerint az egyetlen haza). Az írás, az alkotás tehát az, ami megvált az otthontalanságtól: „Vajon nem attól válik-e valaki idegenné, bárhol legyen is, vagy hosszú időn át egyazon városban, hogy sosem érzi egyetlen élményét megoszthatónak másokkal” (THOMKA 1993: 5).

HIVATKOZÁSOK ÉS FORRÁSMŰVEK

- ASSMANN, Jan 2004. *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában*. Budapest
- BAHTYIN, Mihail Mihajlovics 1976. *A szó esztétikája*. Budapest
- BALÁZS Attila 2006. *Világsarok non-stop*. Zenta
- BOZSIK Péter 1998. *Más nap*.
http://www.c3.hu/~szepliteratura/lapszamok/deja_vu/tartalom/bozsik.html (2011. 08. 10.)
- BOZSIK Péter 2001. *Szarajövő*. <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/63/bozsik.html>. (2011. 08. 10.)
- BOZSIK Péter 2002. *Elnapolás a virtuális teraszon*.
<http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/72/bozsik.html>. (2011. 08. 10.)
- BOZSIK Péter 2005. Tengertan. *EX Symposion* 53: 75–80.
- CSÁNYI Erzsébet 2010. *Farmernadrágos próza vajdasági tükkörben*. Bölcsészettudományi Kar/Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék
- DOBOS István: *Az idegenség retorikája – A puszták népe újraolvasása*.
<http://webfu.univie.ac.at/texte/dobos2.pdf> (2011. 08. 10.)
- FALUDI Ádám: *Világsarok kávéház*.
http://terasz.hu/main.php?id=egyeb&page=cikk&cikk_id=10251 (2011. 08. 10.)
- FENYVESI Ottó 2009. *Halott vajdaságiakat olvasva*. Zenta
- FLUSSER, Vilém 1993. Otthonosan az otthontalanságban. *EX Symposion* 5–7. sz., 63–68.
- HERNÁDI Miklós 2008. Identitás és nyelvhasználat. *Kritika*, 2008. január.
http://www.kritikaonline.hu/kritika_08jan_hernadi.html (2011. 08. 10.)
- HÓZSA Éva 2004. *Idevonzott irodalom*. Szabadka
- HÓZSA Éva 2007. *A perem szorításában*. = Papp Richárd szerk.: *Délvidék/Vajdaság. Társadalomtudományi tanulmányok*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 112–119.
- HÓZSA Éva 2010. *Trauma és irodalom – A tékozlás tünetei?* (A mai vajdasági magyar próza és a perem-trauma kultúrája). VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, Debrecen, 2006. <http://mek.oszk.hu/08100/08170/html/index.htm> (2011. 08. 10.)
- KARÁCSONYI Petra 2002. *Csantavéri Orlandó* (Közreadó: Bozsik Péter). Pufi Pressz
- KISS Tamás Zoltán 2000. „Vankúsik moj” – Narratív stratégia és szlovák magyar kétnyelvűség Závada Pál Jadviga párnája című regényében = Borbély Anna szerk.: *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*. Készült: az MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztályán, Budapest
- KISS Tamás Zoltán: *Irodalom, nyelv és az identitás(ok) összetettsége a Periférián és a Centrumban egyaránt*. <http://periferia.btk.pte.hu/perif2/kisst/kisstamaszoltan.htm> (2011. 08. 10.)

- KULCSÁR SZABÓ Zoltán 2003. Arc és kánon. Az önértelmezés (nyelvi) eseményei az Ember és szerepben = Józán Ildikó–Kulcsár Szabó Ernő–Szegegy-Maszák Mihály szerk.: *Az elbeszélés módozatai – Narratíva és identitás*. Budapest, 397–430.
- LANSTYÁK István 2006. *Nyelvből nyelvbe*. Tanulmányok a szökölcsonzészről, kódváltásról és fordításról. Pozsony
- LOTMAN, Jurij Mihajlovics 1973. *Szöveg, modell, típus*. Budapest
- PAPP György szerk. 2004. *Mi ilyen nyelvben élünk*. Nyelvszociológiai és korpuszvizsgálati tanulmányok. Szabadka
- SZAKMÁNY György 2007. *Apu nem megy sehová*. Budapest
- THOMKA Beáta 1993. Térképre vetített történet. *EX Symposium 5–7*: 3–5.
- TÓBIÁS Krisztián 2006. *Ver/sec*. Zenta
- TÓBIÁS Krisztián 2008. *vasjani*. Zenta
- VÉGEL László 2003. Gyökerek az idegenségben. Peremvidék – kisebbség – irodalom. *Forrás*, 2003. december. <http://www.forrasfolyoirat.hu/0311/vegel.html>

Language-based Identity

The author of the paper studied texts written by writers who left Vojvodina during the nineties of the last century, and posed the question: ‘What kind of relationship is there between identity and language?’ She has come to the conclusion that the shaping of the awareness of cultural identity is tinted and influenced by factors such as multilingual environment, regionalism and locality. In the text of writers who have left this country, linguistic and cultural codes form a specific intertwinement. Local/cultural/linguistic awareness of identity is manifested in the use of local dialect and Serbian lingual elements, which invoke memories of home, and also, in clinging to certain elements of cultural milieu.

The topic, the target readers or audience and speech situations govern language use, since language itself is also a tool; the chosen code is the tool of speech situation, situation creation and of characterization. Borrowed texts or loan words are often marked and defined by speech situations, and the use of dialectical elements is usually a tool for preserving and authenticating memories and the writers’ attachment to their native land.

Code switching can depend on situation, but in language games the Serbian (or occasionally English) lingual elements often come to the foreground as the springing up of association fields latently brewing in the author. Language games are rooted in the joy of playing them, but they are also reflections of our past experiences. Language use is generally premeditated, but we can also come across latent contact phenomena resulting from language interference.

Keywords: identity, lingual and cultural code, code switching, speech situation, language games

Beérkezés időpontja: 2013.04. 23.

Közlésre elfogadva: 2013. 04. 29.